

דף שבועי

בס"ד

פרשת נשא, תשפ"ב, מספר 1472

נזירות שמשון: הערכה מחדש

יצחק עתשלו

פלא לְנָדָר נָדָר נְזִיר (במ' ו:ב), אך שמשון הוקדש למעמדו והאיסורים עליו נאמרו בטרם נולד. גם הוריו לא יזמו מעמד מיוחד זה לבנם. המזרות שבנזירותו מתעצמת כששומעים לראשונה על איסור היין והיוצא מן הגפן. ראשית נאסרה אשת מנוח מפי המלאך: "וְעַתָּה הִשְׁמְרֵי נָא וְאַל תִּשְׁתִּי יַיִן וְשִׁכָר" (יג:ד), ואח"כ שוחזר צו זה עבור מנוח: "מִכָּל אֲשֶׁר יֵצֵא מִגִּפְן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וַיִּיֵן וְשִׁכָר אֶל תִּשְׁתֵּ" (שם:יג:ד). שחזר זה הובן על ידי רוב הפרשנים כחזרה על הציווי לאישה, אך יש מהם שהבינו שהמלאך ציווה על מנוח להינזר כמו שציווה על אשתו:

...לאמו צווה להפריש עצמו מן היין. וכן אביו התפלל לפני ה' ואמר יבא נא עוד אלינו ויורנו, כי אני בספק אם אשמור עצמי מכל אלו הדברים כמו האישה אם לאו. כי משפט הנער כבר היו יודעים אותו, אחר שאמר בו כי נזיר א-לוהים יהיה הנער. ולכן באתהו התשובה "מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר". ר"ל מכל הדברים שאמרתי לאשתך תישמר אתה. וזהו "תשמר" כי זכר תמצא כנקבה נסתרת. ולכן מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל, כל אשר צויתיה תשמר אתה. כי זה דבר יותר ראוי לך מלאישה. אבל לפי שהאישה נמשכת יותר אחר התאוות ציוויתיה בראשונה ("צרור המור", במדבר פרשת נשא).

יתכן, דכוון "כל אשר ציוויתי אותה" שתשמור – גם מנוח, שלא יאכל ואל ישתה יין ושכר. דנוכח זכר כנסתר

נזירותו של שמשון היא אקסיומטית בעולמם של חז"ל עד כדי כך, שקריאת סיפור הקדשתו כהפטרה לפרשתנו, הפרשה שכוללת את כל תורת הנזיר, טבעית היא ומובנת מאליה. אך מייד כשקוראים את אותה הפטרה, זיהוי זה נתקל בקשיים.

לפי תורת הנזיר בפרשתנו, הנזיר אסור בשלושה דברים: "הטמאה והתגלחת והיוצא מן הגפן" (משנה נזיר ו, א). שתי המגבלות האחרונות אכן מוזכרות בסיפור ההקדשה של שמשון: איסור היין והיוצא מן הגפן, וכן: "וּמִזְרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֵאשׁוֹ" (שו' יג:ה), אך האיסור להיטמא למתים אינו נזכר, שכן הוא מתנגש ישירות עם תפקידו המיועד: "וְהוּא יִחַל לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים" (שם). פשוטו של ייעוד זה מתאר את שמשון נלחם בהתנגשות פיזית וחזיתית מול הפלשתים – התנגשות שאם היא תצלח, תסתיים במגע ישיר עם גופות החללים שיפיל. על כן, חכמים ראו בשמשון טיפוס מיוחד של נזיר עם מערכת אחרת של הלכות, שהם כינו בשם: "נזירות שמשון". מצד אחד היא אינה כוללת איסור טומאה למת, אך מצד שני היא אינה מקילה כלל וכלל בהכבדת שערו (דלא כ"נזיר עולם" שפעם בשנה "מקל בתער". עיינו נזיר משנה א, ב).

בסיפור הקדשתו של שמשון אנו נתקלים בקשיים נוספים, אם רואים את מעמדו כנזיר כמסתעף מתורת הנזיר שבפרשתנו. תורת הנזיר מתחילה בתיאור נדר שהנודר עצמו אומר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי

* הרב יצחק עתשלו מכהן כראש בית המדרש בישיבת "שלהבת" בלוס אנג'לס.
1 כל ההפניות הם לספר שופטים, אלא אם כן צוין אחרת.

בעלילה החמישית שמשון מהתל בדלילה, וכל אימת שהיא שואלת אותו על מקור גבורתו ואיך ניתן להחלישו, הוא "מספר לה סיפורים". בסוף, כמו שקרה עם אשתו הראשונה, היא מציקה לו עד כדי כך, שהוא נאלץ לגלות את ליבו: "מוֹרָה לֹא עָלָה עָלַי רֵאשִׁי כִּי נָזִיר אֶל־לֵהִים אָנִי מִבֶּטֶן אִמִּי. אִם גָּלַחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כַחַי וְחֻלִּיתִי וְהֵייתִי כְּכֹל הָאָדָם" (טז:ז). בכל המשא ומתן עם דלילה, עניין היין אינו עולה כלל. אם אכן נאסר שמשון גם בתגלחת וגם ביין, למה רק העבירה על התגלחת אמורה להחלישו? למה הוא לא "מגלה" לדלילה: "יין ושכר לא שתיתי כי נזיר א-להים אני מבטן. אם שתיתי יין.. והייתי ככל האדם?"

מכאן ניתן להסיק, שעל פי פשוטן של המקראות לא נאסרו על שמשון אי פעם שתיית יין או היוצא מן הגפן. אך מסקנה זו מותירה אותנו עם שתי קושיות המסתעפות ממקור אחד. הרי תפיסת שמשון כנזיר מלא (כמעט) מושתתת על שלוש סיבות: ראשית, איסור היין המפורש פעמיים מפי המלאך. שנית, שמשון מכונה "נזיר" (אך לא בדיוק, כפי שנראה להלן). שלישית, איסור התגלחת המפורש והמרכזי בתודעתו. אם נטען שמשון איננו נזיר במובן הפורמלי – אפילו טענה מסויגת – חובה על הטוען להסביר את איסור היין שניתן להוריו ואת כינויו כ"נזיר". נתחיל בכינוי:

"נזיר" "נזירים" ו"נזיר-א-להים"

תורת הנזיר המוצעת בפרשתנו (במ' ו') מציגה אישיות עם הגבלות ואיסורים מוגדרים, עם דיוקי דינים וטקסים ייחודיים. אך תיאור זה אינו מתאים לכל אזכור של "נזיר" במקרא. למשל, עמוס הנביא מוכיח את ממלכת שומרון:

וְאִקִּים מִבְּנֵיכֶם לְנָבִיאִים וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְנָזִירִים הָאֵף אֵין זֹאת בְּנִי יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה'. וְתִשְׁקֹוּ אֶת הַנָּזִירִים יֵין וְעַל הַנָּבִיאִים צִוִּיתֶם לְאֹמֵר לֹא תִנָּבְאוּ (ב:יא-יב).

כפי שרוב הראשונים מבינים (רש"י, מהר"י קרא, רד"ק על אתר), ה"נזירים" כאן אינם אנשים שנדרו בנזירות של ס' במדבר דווקא,

נקבה ("משך חכמה", הפטרת פרשת נשא).

היכן מצינו שהורי הנזיר אסורים בשתיית יין (או בכל איסור אחר המיוחד לנזיר)? ואם תאמר שאימו הגבלה בשתיית יין כל עוד הייתה מעוברת (כמשתמע מפירוש רד"ק על אתר), למה נאסר גם אביו ביין? ועוד, אין הודעה מפי המלאך מתי יפוג האיסור הזה – מתי יותר להוריו לשתות יין?

קשיים אלה מתעצמים כשקוראים את המשך קורות חייו של שמשון, המתחלקים לשש עלילות²: בעלילה הראשונה הוא מתחתן עם הפלשתית מתמנה. הסיפור כולל את חידתו המפורסמת ומסתיים ברידתו לאשקלון להרוג שלושים פלשתים כדי לקחת מהם את חליפותיהם ולשלם את "חובו" לפותרי חידתו. במרכז עלילה זו שמשון מארגן את שמחת נישואיו המתוארת כ"מִשְׁתֶּה" (יד:ז), דהיינו מסיבה שכוללת שתיית יין. באותה עלילה, קודם נישואיו, שמשון והוריו (האסורים בשתיית יין) יורדים תמנתה לפגוש את משפחתה של הפלשתית:

וַיָּבֹאוּ עַד כְּרָמִי תַמְנַתָּה וְהָיָה כְּפִיר אֲרִיּוֹת שֹׁאֵג לְקָרְאתוֹ. וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ ה' וַיִּשְׁפְּעוּהוּ כְּשֵׁסַע הַגְּדִי וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ (יד:ה-ו).

אך הוריו לא היו איתו, שכן פסוק מסתיים: "וְלֹא הָגִיד לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה". משתמע שבירידתם תמנתה התפלגה דרכם, אך ללא הסבר מפורש בפסוק. ניתן להסיק כדברי המלבי"ם, שמי שאסור ביין עדיף לו לסובב את הכרם ולא להיכנס בו: "סחור סחור אמרינן נזירא, לכרמא לא תקרב" (שבת יג ע"א). אך מי היה אמור לסובב את הכרם? הרי הוריו נאסרו ביין מפורשות, ולא שמענו שאיסור זה הותר בזמן מן הזמנים. ניתן אולי לאמץ את הסברו של המלבי"ם ולהפכו על פניו: שמשון עצמו היה בכרם ודווקא הוריו הם שסובבו אותו ולא ראו את שיסוע הכפיר ע"י בנם הגבור.

2 א: נישואיו עם הפלשתית מתמנה (שו' י"ד); ב: מעשה השועלים (טו:א-ח); ג: "רמת לחי" והמכתש (שם ט-יט); ד: הזונה בעזה (טז:א-ג); ה: דלילה (טז:ד-כ); ו: מותו והחרבת מקדש דגון (טז:כא-ל).

נורמות והרגלים מהאווירה שבה הוא גדל. אם הוריו מקיימים שיחות משפחתיות ענייניות, הוא לומד לתת ביטוי לדעתו ולהחשיב דעות של אחרים. אם אביו ואימו פותחים את ביתם לאורחים ולזרים, הוא מורגל באורח חיים הכולל הכנסת אורחים וכדומה.

במקרה המיוחד של שמשון, ישנו אתגר משפחתי עם השלכות לאומיות, ואפילו א-לוהיות. ה' בירך ילד בכוחות על-טבעיים, בגבורה אגדית, כדי להושיע את ישראל. אך הסכנה הטמונה בהענקת כוחות כאלה גלויה לעין. איך ילד כזה ילמד לרסן את הכוחות האלה, ולהימנע מלנצלם בכל עת שהוא חפץ במשהו, ויש מניעה חברתית או דתית העומדת בפניו? איך הוא יקנה את גבורת ה"כובש את יצרו"? איך יחנכו אותו הוריו וירגילוהו לנצל את גבורתו במלחמה נגד הפלשתים, ולרסן אותם כשהשימוש בהם יחריב עולמות ולא יגאל את העם? על כן הוריו מצווים להפגין ריסון מתמיד בתחום ביתי ורגיל – פרישה מהמשקאות המשכרים. אין בציווי הזה משום מניעת יין מאישה מעוברת רק כדי לשמור על טהרת הוולד, שהרי אם כך לא היה מנוח עצמו מצטווה על כך, וזמן האיסור היה מוגבל לתקופת ההיריון בלבד. המטרה הייתה לאמץ אורח חיים פרוש, כדי להדגים לילד הפלאי שלהם, שתפקידו להושיע את ישראל מיד הפלשתים, איך לחיות חיי ריסון. כך יתקדש שמו של הקב"ה, המעניק לו את כוחותיו אלה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

כי אם בחורים צעירים שפרשו מתענוגות העולם כדי להיות מורים לעם, במקביל ל"נביאים". המקרא מוכן לזהות אנשים שפרשו מדרכי העולם בכל דרך שהיא כ"נזירים"³.

יתרה מזו, כשנעיין בסיפור הקדשת שמשון על ששת עלילותיו נגלה, שאף פעם הוא אינו מכונה בשם "נזיר" בלבד, אלא בשם "נְזִיר אֱלֹהִים". פעמיים בפרק י"ג (פסוקים ה, ז), וכן הדבר בפעם היחידה שזיהוי זה נמצא בפיו. כשהוא מגלה את ליבו לדלילה הוא מכריז: "כִּי נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי" (טז:ז).

הכינוי "נזיר" בסמיכות מופיע פעם נוספת במקרא. בשתי הסדרות של הברכות השבטיות בתורה (בר' מ"ט; דב' ל"ג), יוסף מכונה "נְזִיר אֱחָיו" (בר' מט:כו, דב' לג:טז). קיימת מחלוקת בפרשנות, הן בבראשית הן בדברים, אם "נזיר-אחיו" פירושו "מופרש מאחיו" (רש"י, ר"י בכור שור ועוד), או אם הכוונה לכתר (=נזר) שעל ראשו (רשב"ם, ר"ע ספורנו ועוד). היינו, שהוא המלך מבין אחיו, שכן הוא עטור בכתר מלכות. לא נתפלא, אם כן, אם שמשון, שאינו "נזיר" במובן הקלאסי, קרוי "נזיר-א-להים". יש מקום לטעון שדווקא שער, המהווה מעין נזר-כתר, הוא עיקר נזירותו, ועל כן זהו הדבר היחיד שהוא מצווה לשמור עליו, ובגילוחו – גבורתו הא-לוהית תיחלש.

"וְעַתָּה אֵל תִּשְׁתֵּי יַיִן וְשִׁכָר" (יג:ז)

הציווי הראשון שאשת מנוח מקבלת מהמלאך, מייד לאחר שמיעת הבשורה על ההיריון, הוא איסור שתיית יין ושיכר. ציווי זה חוזר כשבעלה שואל את המלאך אודות הנער היולד, וציווי זה חל, כאמור, גם עליו. כפי שראינו, אין בציווי הגבלה זמנית, ומשתמע ממנו שמנוח ואשתו נאסרו בשתיית יין כל ימיהם. האיסור המפורש הזה מסתורי, גם ללא טענתנו שייתכן שמשון עצמו היה מותר בשתיית יין.

אציע כאן הסבר הלכות מתחום החינוך המשפחתי. כל ילד סופג ערכים ומפנים

3 עיינו איכה ד:ז ובפירושי רש"י, ר"י אבן כספי ו"הואיל משה" שם.